

РОСІЙСЬКИЙ ВИМІР «УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ»

Неоголошена російсько-українська війна, евфемистично звана у міжнародних мас-медіях «українською кризою», спонукає багатьох експертів до пошуку раціональних пояснень для позірно ірраціональних дій російських владних еліт. У статті стверджується, що ані гадана зацікавленість росіян в українських економічних та демографічних ресурсах, ані декларовані ними потреби безпеки чи так званого захисту російськомовних «співвітчизників» не були вирішальним чинником, що спонукав Кремль до вторгнення в Україну. Насправді цим чинником є те ключове місце, яке посідає Україна в російській національній (імперській) самоідентифікації, спричиняючи невротичну реакцію багатьох росіян на гадану «втрату України» після Євромайдану. Ця «втрата», однак, може бути парадоксальним благом не лише для українців, а й для самих росіян, що набувають шансу на радикальну ревізію архаїчної імперської/державоцентричної ідентичності й формування натомість новочасної національної ідентичності громадянського типу, сумісної з антропоцентричними цінностями модерної ліберальної демократії.

Ключові слова: Україна, Росія, національна ідентичність, винайдені традиції, модернізація.

Riabchuk M. *A Russian dimension of the «Ukraine crisis». The undeclared Russo-Ukrainian war euphemistically called the «Ukraine crisis» makes many experts to look for a rational explanation of a seemingly irrational behavior of the Russian ruling elite. The paper argues that neither Russia's presumed interest in Ukraine's economic or demographic resources nor stated security concerns played a decisive role in the Kremlin decision to invade Ukraine. Rather, it is a crucial place that Ukraine occupies in Russian identity that causes neurotic reaction of many Russians to the perceived «lost of Ukraine» after the Euromaidan revolution. Paradoxically, yet, this turn of events might be beneficial not only for Ukrainians but also for Russians who get a good chance to reconsider their archaic imperial/etatist identity*

and develop instead a modern civic identityfully compatible with anthropocentric values of a liberal-democratic nation-state.

Keywords: *Ukraine, Russia, invented traditions, national identity, modernization.*

Протягом 1990-х років фахівці незрівнянно частіше говорили про політичний, економічний та, звісно, культурний вплив Росії на Україну, аніж про можливість зворотного впливу. Надто вже маловірогідним він видавався і з об'єктивних, і з суб'єктивних причин.

Суб'єктивно Україна для більшості експертів залишалася й далі недодержавою й недонацією, таким собі побічним і загалом випадковим продуктом горбачовської «перестройки» та розпаду СРСР. Теза про те, що незалежність сама впала на голови українцям, які насправді її не надто й прагнули, досить активно поширювалася російською й проросійською пропагандою і спиралася на загалом об'єктивні дані березневого 1991 року референдуму, у якому понад дві третини жителів України висловилися за збереження «оновленого» СРСР. На грудневому референдумі того самого року, після фактичного розпаду СРСР, за незалежність проголосувало 90%, проте дві третини при цьому проголосували також за комуністично-номенклатурного президента, тобто, по суті, за советсько-неоколоніальний варіант незалежності – зі збереженням більшості колишніх кадрів, звичаїв та інституцій.

Сумніви в життєздатності такої держави не були безпідставними, а тим більше небезпідставними були сумніви щодо її здатності до справді самостійного розвитку. Об'єктивно Україна впродовж 1990-х років радше підтверджувала, ніж спростовувала стереотипні уявлення про себе як про безнадійну імперську периферію, приречену на пасивне споживання метрополітальних культурних продуктів, інфантильну і наскрізь просякту корупцією енергетичну залежність та незграбне і запізніле наслідування аж ніяк не взірцевих російських реформ.

Знаменита теза Збігнева Бжезінського про те, що без України Росія ніколи не зможе стати справжньою імперією [1, с. 3; 2], інтерпретувалася головню в категоріях геополітики та, відповідно, економічних, демографічних і мілітарних ресурсів, буцімто

необхідних для відбудови імперії, проте аж ніяк не в категоріях ідентичності, імперський характер якої – без України та, відповідно, києворуського міфу – втрачав легітимність і потребував кардинальної ревізії. Здається, лише російський націоналіст (і виходець з України) Александр Ціпко проникливо відчував загрозу, коли писав ще в січні 1992 року: «По суті, коли глянути на речі серйозно, на Україні створюється тепер друга російська в широкому значенні цього слова (тобто руська. – *М.Р.*) держава... За бажання керівники сьгоднішньої України, коли б не були такі зашорені, могли б так само, як Єльцин, виступати від імені російської (руської) історії й російської (руської) державності» [3].

Небезпідставно сприймаючи українську незалежність як колосальний виклик києворуській ідентичності росіян, Александр Ціпко не зробив, однак, наступного логічного кроку – не визнав імперського характеру цієї ідентичності, сконструйованої, не в останню чергу, на узурпації києворуської примогенітури, а отже, і не догледів в усамостійненій Україні потенційного каталізатора загалом позитивного, хоч і болісного процесу деімперіалізації російської свідомості. Підсумком цього процесу мало би стати формування у росіян модерної національної ідентичності, а відтак і перетворення традиційно загрозової для всіх сусідів імперії у «нормальну» європейську державу-націю.

Про можливість позитивного впливу демократичної, успішно реформованої, «європейської» України на дедалі авторитарнішу від початку 2000-х років Росію активно заговорили під час та зразу після Помаранчевої революції. Це припущення ґрунтувалося великою мірою на тому факті, що для більшості росіян українці незрівнянно ближчі в культурно-цивілізаційному плані, ніж усі інші народи Центрально-Східної Європи та Балтії, а тому й український досвід успішної трансформації може стати для них набагато реальнішим і переконливішим прикладом для наслідування.

«Процес української євроінтеграції (спочатку і досить довго – у вигляді “більше Європи в Україні”) та його кінцевий результат (“Україна в Європі”) буде доброю новиною для Росії, – писав російський політолог, директор московського Центру Карнегі, Дмитрій Тренін. – Російські ізоляціоністи матимуть менше аргументів на користь особливого російського шляху... Україна,

віддана новочасним європейським цінностям і здатна вільно промовляти російською, може стати позитивним чинником для всієї Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії... Потенціал України криється якраз у тому, чого Росія наразі не здатна використати: у м'якій силі» [4, с. 211].

Те, що для ліберальніших росіян видавалося позитивною й вельми бажаною тенденцією, для кремлівських авторитарних, засадничо антиєвропейських політиків було загрозливим геополітичним і цивілізаційним викликом. Майдан – і «кольорові революції» загалом – створювали справді небезпечний прецедент повалення корумпованих автократій на постсоветському просторі, проте ще небезпечнішим для московських правителів міг стати прецедент успішного втілення ліберально-демократичної моделі у регіоні, якому така модель, за їхніми твердженнями, геть невластива і який начебто приречений на свій особливий, кардинально відмінний шлях розвитку.

Російська спецоперація проти України, за багатьма ознаками, почалася відразу після Помаранчевої революції із залученням дедалі ширших засобів і ресурсів – економічних, фінансових, політичних, дипломатичних, пропагандистських, агентурних [5-8]. Кульмінацією цих зусиль стала окупація Криму й частини Донбасу у рамках так званої «гібридної», неоголошеної війни. Головна мета всіх цих дій, на думку російського експерта Ігоря Торбакова, – порятунк путінізму, тобто системи, у якій «влада належить вузькій, тісно взаємопов'язаній групі людей, котрих нелегко усунути, право не діє, парламент є всього лише штампувальною машиною і де не існує жодного реального простору для політичної та економічної конкуренції. Спроба України звільнитися від такої системи і створити натомість конкурентніше середовище – смертельний виклик хазяїнові Кремля. Не дивно, отже, що Путін відповів на цей виклик брутальною агресією» [9].

Перспектива успішної трансформації України в правову демократичну державу європейського типу зумовлює як позитивне ставлення частини ліберально налаштованих росіян до українських подій, так різко негативне ставлення до цих подій із боку кремлівських еліт та абсолютної більшості зманіпульованого провладними медіями населення. Таку колосальну перевагу

противників незалежної, «європейської» України над її прихильниками неможливо пояснити самими лише маніпулятивними зусиллями кремлівської пропаганди та розкрученим ними шовіністичним психозом [10]. Ставлення до України формувалось у росіян століттями, тимчасом як путінські «політтехнологи» лише актуалізували наявні психологічні комплекси та стереотипи.

У їхній основі – уявлення про українців як про такий собі провінційний різновид росіян («майже один народ», у термінах Путіна), загалом нешкідливий і навіть кумедний, зі своєю говіркою та фольклорним вбранням, – сільський кузен, загалом симпатичний (зі зворушливими піснями та невибагливою кулінарією), проте трохи недоумкуватий, а тому, власне, відданий старшому братові в легітимну опіку («сферу привілейованих інтересів», за тим же Путіним), аби не накоїв дурниць, потрапивши під зловорожі впливи всіляких німецьких, польських, американських та інших самозванців [11; 12]. Ті ж українці, котрі все-таки потрапляють під такий вплив, відразу ж перестають бути для росіян справжніми українцями («прекрасним слов'янським народом», у термінах Александра Дугіна) й одразу ж зараховуються до перверсивної категорії «петлюр», «бандер», «мазепинців» та інших «національноозабоченных». Перетворюються, як написав на своєму фейсбуку той-таки Дугін, із «прекрасного слов'янського народу» в «якусь расу ублюдків, що з'явилася раптом із каналізаційних люків» [13].

Путінська пропаганда не лише резонує з (анти)українськими стереотипами більшості росіян, а й зачіпає глибші психологічні комплекси, пов'язані з кризою імперської ідентичності та запізнілою, проте неминучою потребою її ревізії. Україна з її киевською спадщиною та іншими елементами історичного символізму залишається ключовим елементом імперської міфології та самоідентифікації, а тому її втрата означає для більшості росіян щось набагато більше, ніж втрату суміжної території, колоніальних ресурсів чи імперського статусу та престижу [14]. Вона знаменує глибоку ідентичнісну травму і провокує колективний невроз, що його вміло експлуатують кремлівські «політтехнологи».

Одужання, тобто формування нової, національної російської ідентичності на противагу анахронічній імперській, неможливе, допоки Україна остаточно не відпаде від «русского мира» – уявленої

русько-православної спільноти – і спонукає тим самим росіян до переосмислення й переконструювання власної ідентичності у принципово нових історичних, географічних та дискурсивно-символічних рамках. Це вельми болісний процес, але без нього неможлива ефективна модернізація Росії, оскільки її дотеперішня імперська ідентичність виявляється під багатьма оглядами несумісною з новочасними – ліберально-демократичними, антропоцентричними – цінностями. Україна здатна урухомити цей процес, проте мусить для цього спершу пройти точку неповернення, тобто стати повноцінним членом ЄС і НАТО й інституціалізувати таким чином свій остаточний розрив із політично реакційним і ціннісно архаїчним «руським миром».

**«Русский мир» як східнослов'янська «умма»:
короткий екскурс**

«Гібридна» російсько-українська війна, евфемістично окреслювана як «українська криза» (чи, не менш облудно, як «антитерористична операція»), знаменує радше початок, аніж завершення процесу емансипації обох народів, українців і росіян, із домодерної «уявленої спільноти» православних східних слов'ян – середньовічної *Slavia Orthodoxa*, реактуалізованої й гіперполітизованої сьогодні в агресивній москвоцентричній концепції «руського мира».

Українці з цілої низки історичних причин просунулися значно далі у цьому процесі, хоча чимало з них – подібно до більшості росіян, як і білорусів, – усе ще тою чи тою мірою зберігають квазірелігійну «русько-православну» ідентичність, надзвичайно сприятливу для консервації домодерних негромадянських («підданчих») цінностей та патримоніальних («патрон-клієнтелістських») відносин. Цей тип ідентичності був сформований специфічними імперськими дискурсами і практиками і збережений без істотних змін посткомуністичними елітами в усіх трьох країнах. Усі вони намагались уникнути радикальної десовєтизації своїх володінь, інтуїтивно відчуваючи, що перетворення «гомо советікуса» (чи, відповідно, міфологізованого «руського православного») у національно свідомого українця, білоруса чи росіянина означатиме, серед іншого, й перетворення пасивного квазіфеодального підданого у вільного і свідомого своїх прав громадянина.

Промоція інклюзивних громадянських ідентичностей має стати відтак невідкладним завданням для всіх реформаторів, зорієнтованих на всебічну модернізацію своїх країн. Для цього не зайве приглянутись, як тамтешні домодерні ідентичності – різновид православно-східнослов'янської «умми» – були сконструйовані історично і які дискурси та інституції підтримують їх сьогодні. Розпочався цей процес на межі XVII–XVIII століть, коли розвиток новочасної російської (як і української та білоруської) ідентичності виявився ефективно заблокований українськими вестернізованими інтелектуалами, переважно кліриками, що їх Петро Перший масово залучив до розбудови новочасної вестернізованої імперії. Саме ці діячі, досить добре обізнані з тогочасними націоналізованими європейськими історіями, витворили концепт «Малої Русі» і «Великої», взорований на поширений у добу гуманізму концепт «Малої Греції» як історичного ядра та «Великої Греції» як території обширної середземноморської колонізації [15–17].

Вони не мали жодних націоналістичних амбіцій – у новочасному значенні цього слова. Їхні амбіції були радше корпоративними – утвердити свою особливу роль, а відтак і статус у новому політичному просторі після того, як шмат козацької України відірвався від Речі Посполитої й уклав союз із Московією. Історична (й символічна) аналогія між Малою Руссю й Малою Грецією як Грецією найсправжнішою, найвласнішою мала забезпечити українцям центральний статус у новонароджуваній імперії, відвівши їхній землі символічну роль колиски російської/руської цивілізації. Нині, зазначимо, до подібної логіки вдається Аляксандр Лукашенко, коли стверджує, що білоруси – «ті ж таки росіяни, тільки зі знаком якості».

Давньогрецька модель, однак, досить швидко втратила своє значення, а точніше – її символізм виявився менш істотним, ніж поступ європейської модернізації, оприявнений насамперед у новій імперській столиці, а не на малоросійській периферії. Росіяни успішно монополізували спільний (за задумом українських кліриків) малорусько-великоруський проект, сповна привласнивши собі киеворуську спадщину без надокучливого і загалом зайвого малоруського посередництва. У сьогоднішніх термінах це можна було б назвати рейдерським захопленням власності міноритарних акціонерів. Велика Русь передбачувано стала центральною частиною

імперії, Мала Русь – її провінційним «малоросійським» додатком, «недо-Росією». Києворуський міф як засновницький міф імперії був інституціалізований в офіційній історіографії та імперському символізмі й утверджений на міжнародному рівні як загально-визнана, самоочевидна й незаперечна «наукова істина». Його побічний ефект виявився фатальним не лише для українців та білорусів, саме існування яких як окремих народів він перекреслював (і які великою, хоч і різною мірою інтерналізували той російський погляд на самих себе); він виявився фатальним і для самих росіян, загальмувавши й фактично затримавши досьгодні їхнє перетворення у модерну націю.

Міф «спадкоємності» Москви щодо Києва – абсолютний анахронізм для сучасного світу, оскільки він кладе суто релігійну (русько-православну) ідентичність східних слов'ян в основу їхньої квазінаціональної («цивілізаційної», в термінах Путіна) єдності і виводить із суто династичних зв'язків між київськими й московськими правителями інституційну легітимацію Російської держави як спадкоємиці не лише Московії, а й Русі. А тим часом, за дотепним зауваженням Олександра Мотиля, Росія має до Русі приблизно такий же стосунок, як сьогоднішня Румунія до Стародавнього Риму [18]. У таких архаїчних конструкціях не лишається місця ані для розвитку модерної громадянської ідентичності, ані для формування новочасних державних інституцій замість квазіфеодальних патрон-клієнтелістських. Ідеологічним оформленням цих конструкцій став «русский мир» як своєрідна політична реінкарнація середньовічної *Slavia Orthodoxa* – уявленої спільноти правдивих вірних, оточеної ворожим світом язичників і еретиків. Найближчим аналогом до такої спільноти може бути мусульманська «умма» і навіть іще ближчим – середньовічна західноєвропейська *Pax Christiana*. Фундаментальна відмінність, однак, між нею та *Slavia Orthodoxa* полягає в тому, що *Pax Christiana* не була одержавлена/націоналізована жодною європейською нацією і жодна національна ідентичність у модерній Європі не ототожнювалася примордіально із *Pax Christiana* і не сакралізувалась уявно через таке ототожнення.

Тим часом у Росії таке злиття конфесійної («сакральної») спільноти з державно-політичним організмом витворило архаїчні

люяльності та ідентичності, які істотно ускладнюють або й унеможливають засвоєння новочасних цінностей та творення модерних інституцій. Не випадково сьогоднішні російські консерватори шукають зближення із найбільш реакційними, антимодерними й антизахідними силами у Європі та світі, декларуючи свою більшу спорідненість з ісламською традицією, аніж із західним лібералізмом. «У мусульманській та православній традиції, – стверджує вже згадуваний Александр Дугін, – майже все збігається. Ми так само відкидаємо специфічні аспекти секулярної, західноєвропейської, індивідуалістичної концепції прав людини». Йому вторить глава Російської православної церкви й один із промоторів «русского мира» патріарх Кіріл: «Є цінності не менш важливі, аніж права людини. Це віра, моральність, святощі, Батьківщина» [19].

Болісна емансипація

«Києворуський» міф як різновид «винайденої традиції» істотно гальмує модерний розвиток усіх трьох націй – української, білоруської та російської, котрі його тою чи тою мірою інтерналізували і тою чи тою мірою намагаються визволитися сьогодні з-під його деструктивного впливу. Міф посилює – і, своєю чергою, сам посилюється доволі потужними антизахідними силами, котрі всіляко підкреслюють засадничу «інакшість» міфологізованої/ есенціалізованої східнослов'янської/ євразійської/ православної цивілізації й відкидають начебто «невластиві» їй цінності та інституції, включно з поняттями прав людини, громадянської ідентичності та ліберально-демократичної національної держави на протигагу домодерній патримоніальній імперії. Православно-східнослов'янська «умма» виявилася надзвичайно сприятливою для такого відторгнення, консервуючи натомість домодерні структури, звичаї та інституції. Понад столітнє протистояння між слов'янофілами й західниками є лиш частковим відбиттям фундаментальнішого протистояння цивілізацій та відповідних ідентичностей у новочасній Росії – як і тою чи тою мірою в новочасній Україні та Білорусі.

Українці, як уже зазначалося, просунулися найдалі з-поміж усіх трьох східнослов'янських народів у напрямі емансипації (виокремлення і визволення) від русько-православної «уявленої спільноти». На це склалося чимало причин, з-поміж яких, безумовно, найістотнішою є відмінна політична культура, що

сформувалася, не в останню чергу, під впливом сутнісно республіканських Речі Посполитої та Гетьманщини, ліберально-конституційної Габсбурзької монархії та непідвладної росіянам аж до Другої світової війни Галичини [20; 21]. Ця «інакшість» виявляється, зокрема, у значно вищому, ніж у східнослов'янських сусідів, рівні політичного плюралізму та рішучішому спротиві авторитарним тенденціям, котрі вже давно увінчалися у Росії та Білорусі встановленням «султаністських» режимів, характерних для більшості постсоветських країн. Водночас, різний рівень емансипації з русько-православної «умми» – майже повний на заході і мінімальний на сході – зумовлює внутрішні тертя в Україні та її вкрай нерівномірний і непослідовний розвиток.

Сьогоднішня російсько-українська війна, евфемістично названа «українською кризою», має безліч аспектів, міжнародних і внутрішніх, серед яких одним із найістотніших є, безумовно, криза історичної (й інтенсивно міфологізованої) русько-православної спільноти та пов'язаних із нею російської й української ідентичностей. На відміну від українців, які дедалі рішучіше з цієї світоглядної архаїки визволяються, конструюючи, натомість, новочасну громадянську ідентичність європейського типу, росіяни загрозливо просуваються у протилежному напрямі – в бік православно-панслов'янського фундаменталізму, ідеологічним оформленням якого є путінська концепція «русского мира».

Запізніле націотворення, яке Україна дедалі виразніше інтерпретує в модерних, конструктивістських термінах, Росія вперто озвучує в анахронічних категоріях «грунту і крові», спільної мови й культури, православної віри і «традиційних» цінностей [22]. Путінські ідеологи свідомо ігнорують громадянський характер української нації, накидаючи, натомість, на неї й на цілий світ архаїчну етнокультурну матрицю, яка забезпечує й легітимізує існування фікційного «русского мира». Тому що, як зазначає Павел Казарін, коментатор московської незалежної «Новой газеты», «описувати Україну в політичних категоріях – означає визнавати за країною вибір тих чи тих цінностей. Тоді доведеться ці самі цінності порівнювати, і результат може виявитися вкрай неприємний» [23].

Євромайдан і подальша Революція Гідності, як стверджує український історик Ярослав Грицак, були насамперед револю-

цією цінностей, а не ідентичностей [24]. Протиставлення, втім, дещо штучне, бо ж усі ідентичності мають ціннісний вимір, тож Революція Гідності мала насправді обидва аспекти: вона, звісно, не була революцією ідентичностей у сенсі ексклюзивному, етнокультурному, проте була саме такою в сенсі громадянському, національно-визвольному, антиколоніальному. Ігор Торбаков, один із авторитетних дослідників російсько-українських взаємин, слушно зазначає, що поняття ідентичності не зводиться до «етнічності та/або мови чи до способу пригадування й репрезентування минулого». Воно включає також надзвичайно важливий «аксіологічний вимір» – «систему цінностей, що її підтримує певна суспільна група чи все суспільство» [25, с. 185].

Війна, попри її брутальні, моторошні аспекти, створила парадоксальним чином вікно можливостей для українського уряду зробити, нарешті, те, з чим понад двадцять років інфантильно або й злочинно зволікали всі попередники – здійснити радикальні суспільні реформи й консолідувати націю довкола спільної програми майбутнього. У певному сенсі, вона стала моментом істини для всього суспільства, поставленого перед потребою відповісти на питання, від яких воно довший час ухилялося: хто ми, яку націю будуємо, до якої цивілізації хочемо належати? Російська агресія, як пише харківський політолог Тетяна Журженко, «каталізувала формування політичної нації. Українська ідентичність, яка тривалий час асоціювалася з етнічністю, мовою та історичною пам'яттю, зробилася раптом територіальною та політичною, а відтак інклюзивною (...) Для російськомовного міського середнього класу, як і для представників малого й середнього бізнесу та інтелектуальних еліт на Сході, антидемократичні тенденції сьогоднішньої Росії, її самоізоляція та дедалі більша ворожість до Заходу полегшили самоідентифікацію з (потенційно) європейською Україною» [26].

З іншого, однак, боку, ніщо не вказує на готовість Росії концептуально погодитися з українською культурною окремішністю та політичним суверенітетом, відступивши, таким чином, від імперської геополітики XIX століття на користь новочасних цінностей та ідентичностей, характерних для століття XXI. У недавньому офіційному Посланні до Федеральних зборів прези-

дент Путін знову вдався до сумнівних історичних та ідеологічних маніпуляцій, виправдовуючи окупацію Криму тим, що там буцімто «розташоване духовне джерело формування багатолікої, проте монолітної російської нації та централізованої Російської держави», і доповнюючи відому сталінську дефініцію нації геть курйозними квазірелігійними, примордіалістськими аргументами: «Поряд з етнічною близькістю, мовою та спільними елементами матеріальної культури, спільною, хоча й не окресленою тоді сталими кордонами територією, зачатками спільної господарської діяльності та владою князя, християнство стало могутньою духовною об'єднавчою силою, яка дозволила включити у формування єдиної російської нації та створення спільної державності кровно найрізноманітніші племена й племенні союзи всього обширного східнослов'янського світу. І саме на цьому духовному ґрунті наші предки вперше і назавжди усвідомили себе єдиним народом» [27].

Навіть для науковців, не надто обізнаних з відмінностями між Руссю й Росією, відкриття «єдиної російської нації та спільної державності» у Х столітті може видатися дещо екстравагантним. Ще дивовижнішим для фахівців може виявитися відсутність у цих псевдоісторичних пасажах будь-яких, хоч би й цілком ритуальних, у советському стилі, згадок про Русь як «колиску трьох братніх народів», не кажучи вже про кримських татарів, котрі у путінській історіографії, схоже, взагалі ніколи не мали до півострова жодного стосунку. Як саркастично зауважив американський історик, «це ніщо інше, як ледь підфарбована давня концепція Москви як Третього Риму. Божевільна ідея, особливо для ХХІ століття, а проте є й добра новина: коли диктатори починають шукати легітимізації у релігії, це означає, що вони слабкі й потребують підпорок іззовні» [28].

Підсумовуючи, мусимо визнати, що поведінка російських владних еліт щодо України є цілком раціональною – проте виключно в рамках тої абсолютно ірраціональної, глибоко міфологізованої картини світу, яку російські інтелектуали й політики витворили за останніх кілька століть і в якій Україні разом із киеворуським міфом відведено надзвичайно велике, хоч і цілком неадекватне місце. Ця міфологічна картина виявилась інтерналізованою, ретрансльованою у, відповідно, цінності та ідентичності не

лише росіянами, а й більшістю білорусів та значною кількістю українців. Визволення всіх трьох народів з-під магічної дії цього ідеологічного симулякру є необхідною умовою їхнього ефективного входження у модерний світ, який передбачає конструювання громадянських ідентичностей, засвоєння ліберальних антропоцентричних цінностей та творення демократичних, правових інституцій. Україна після Євромайдану зробила рішучий крок саме у цьому напрямі, спровокувавши тим самим істеричну реакцію російських еліт, котрі небезпідставно сприйняли «втрату» України як загрозу своїй імперській ідентичності. А проте українська емансипація створює водночас дедалі реальніший шанс і для росіян визволитися з-під впливу імперських міфів та сформувати модерну національну ідентичність, сумісну з цінностями та засадами сучасного цивілізованого світу.

---

1. Brzezinski Z. Ukraine Will Have to Develop Its Own Model / Zbigniew Brzezinski // *News from Ukraine*. – 1992. – No. 30.
2. Brzezinski Z. The Cold War and its Aftermath / Zbigniew Brzezinski // *Foreign Affairs*. – 1992. – Vol. 71. – No. 4.
3. Ципко А. После конца / Александр Ципко // *Комсомольская правда*. – 1992. – 11 января.
4. Trenin D. Russia and Ukraine / Dmitri Trenin // Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (eds.). *The New Eastern Europe. Ukraine, Belarus & Moldova*. – Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, 2007. – P. 195–213.
5. Umland A. Understanding Russia's Role and Aims in the «Ukraine Crisis» / Andreas Umland // *Harvard International Review*. – 2014. – 11 August [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hir.harvard.edu/archives/6980>
6. Reisinger H., Golts A. Russia's Hybrid Warfare. Waging War below the Radar of Traditional Collective Defence / Heidi Reisinger and Aleksandr Golts // *NATO Research Paper*. – November 2014. – No. 105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ftalphaville.ft.com/files/2014/11/rp_105.pdf
7. Pomerantsev P., Weiss M. The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money / Peter Pomerantsev and Michael Weiss // *Interpreter*. – 2014. – 22 November [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interpretermag.com/the-menace-of-unreality-how-the-kremlin-weaponizes-information-culture-and-money/>
8. Levus A. A successful post-revolutionary Ukraine would be the collapse of the Russian project / Andriy Levus // *Ukrainian Week*. – 2014. – 24 December

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainianweek.com/Politics/126456>

9. Torbakov I. Insecurity Drives Putin's Crimea Response / Igor Torbakov // Eurasia Net. – 2014. – 3 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurasianet.org/node/68102>

10. Kates G. «Traitors» Slur Goes Mainstream In Russia / Glenn Kates // RFERL Headlines. – 2014. – 26 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rferl.org/content/russia-nationalism-traitors-crimea-media/25310606.html>

11. Riabchuk M. The Ukrainian «Friday» and the Russian «Robinson»: The Uneasy Advent of Postcoloniality / Mykola Riabchuk // Canadian American Slavic Studies. – 2010. – Vol. 44. – № 1–2. – P. 5–20.

12. Shkandrij M. Russia and Ukraine: literature and the discourse of empire from Napoleonic to postcolonial times / Myroslav Shkandrij. – Montreal: McGill-Queen's University Press, 2001. – 354 p.

13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pbs.twimg.com/media/Bv0ImZyIAAASEX6.png>

14. Wojanowska E. All the King's Horses: Ukraine, Russia, and Gogol's Troika / Edyta Wojanowska // NYU Jordan Center. – 2014. – 22 April [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jordanrussiacenter.org/news/kings-horses-ukraine-russian-gogols-troika>

15. Keenan E. On Certain Mythical Beliefs and Russian Behaviors / Edward Keenan // S. Frederick Starr (ed.). The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia. – Armonk NY: M. E. Sharpe, 1994. – P. 19–40.

16. Kohut Z. The Question of Russo-Ukrainian Unity and Ukrainian Distinctiveness in Early Modern Ukrainian Thought and Culture / Zenon Kohut // Kappeler A. et al. (eds.). Culture, Nation, and Identity. The Ukrainian-Russian Encounter 1600–1945. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2003. – P. 57–86.

17. Ploky S. The Origins of the Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus / Serhii Ploky. – Cambridge University Press, 2010. – 379 p.

18. Motyl A. Is Russia Artificial? / Alexander Motyl // World Affairs. – 2014. – 7 November [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/russia-and-ukraine-artificial-or-authentic>

19. Coalson R. Russian Conservatives Challenge Notion of 'Universal' Values / Robert Coalson // RFERL Headlines. – 2008. – 10 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rferl.org/content/Russian_Conservatives_Challenge_Notion_Of_Universal_Values/1358106.html

20. Грицак Я. Політ джмеля / Ярослав Грицак // Критика. – Листопад 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/polit-dzhmelya>.

21. Фурман Д. Украина и мы. Национальное самосознание и политическое развитие / Дмитрий Фурман // Свободная мысль. – 1995. – №1. – С. 69–83.
22. Sherr J. Putin is not the master... / James Sherr// Prospect. – 2014. – 14 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prospect-magazine.co.uk/world/putin-is-not-the-master-of-the-new-world-order>.
23. Казарин П. Утро украинского мира / Павел Казарин // Новая газета. – 2014. – 1 декабря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novaya-gazeta.ru/comments/66324.html>
24. Грицак Я. Незнання – сила / Ярослав Грицак // Збруч. – 2015. – 8 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/31312>
25. Torbakov I. «This Is a Strife of Slavs among Themselves»: Understanding Russian-Ukrainian Relations as the Conflict of Contested Identities / Igor Torbakov // Klaus Bachmann and Igor Lyubashenko (eds.). The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine’s Complex Transition. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014. – P. 183–205.
26. Zhurzhenko T. From borderlands to bloodlands / Tatiana Zhurzhenko // Eurozine. – 2014. – 19 September [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurozine.com/articles/2014-09-19-zhurzhenko-en.html>
27. Послание Президента Федеральному Собранию. – 2014. – 4 декабря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/news/47173>
28. Motyl A. Decoding Putin’s State of the Union Speech / Alexander Motyl // World Affairs. – 2014. – 9 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/decoding-putin%E2%80%99s-state-union-speech>